

Анна Саковіч

Беласток

**Праблема канфлікту паміж пакаленнямі:
вясковыя бацькі і іх “гарадскія дзеці”
(раман “Карані” Аляксея Карпюка)**

Вясковая тэма займае значнае месца ў творчасці Аляксея Карпюка, народжанага, як і большасць беларускіх пісьменнікаў другой паловы ХХ стагоддзя, у вёсцы, а таму зжытага з ладам і філасофіяй сялянскага побыту, непасрэдна ўцягнутага ў разнастайную працу на гаспадарцы. Відавочна, пісьменнік ахвотна звяртаўся да матэрыялу, яму асабіста блізкага, добра вядомага. Тэма вёскі распрацоўвалася пісьменнікам у шматлікіх творах: у апавесцях і раманах “Данута”, “Пушчанская адысея”, “Вершалінскі рай”, “Карані”, у апавяданнях “Мая Джамалунгма”, “Гома сапенс”, “Першы дзень у школе”, “Зайчык” і інш.

Большасць беларускіх майстроў слова ў асноўным настальгіравала па родных мясцінах і ідэалізавала вёску. Для кожнага з іх малая Айчына ўвасабляла адвечныя маральныя каштоўнасці. Раман “Карані” напісаны А. Карпюком у 1984–1986 гадах, калі ў агульным асэнсаванні вясковай тэмы вызначаліся новыя падыходы. Так, пісьменнік выпукліў увагу на спажывецкіх адносінах да жыцця дзяцей вёскі, іх эгаізме, зневажальных адносінах да вясковай культуры.

Галоўны герой рамана сямідзесяціпяцігадовы Лаўрэн Маркевіч усё жыццё пражыў на хутары Зялёная Даліна. Мінула два гады, як ён аўдавеў і яго час пачаў вымярацца прыездамі сыноў з горада, якім ён рыхтаваў гасцінцы са сваёй гаспадаркі. Па словах Серафіма Андраюка, А. Карпюку (...) *блізкі яго герой – і не толькі ўзростам; ён блізкі асабістай зацікаўленасцю да ўсяго, што адбываецца ў жыцці, блізкі асноватворнымі маральнымі прынцыпамі і нормамаі. Прычым пісьмен-*

нік не прыўзнямае яго да свайго інтэлектуальнага вопыту, да свайх ведаў. Наадварот, адчуванне такое, што сам ён неяк хоча наблізіцца да ўзроўню, зместу жыццёвай мудрасці, якой надзелены яго герой. Бо той – ад зямлі, ад народа, ад гісторыі. Нясе ў сабе векавы дужоўны вопыт¹.

Раман “Карані” пачынаецца з трывожных прадчуванняў Лаўрэна, што, магчыма, звязана з прыездам сыноў гэтым разам чамусьці нанач і як бы без відавочнай патрэбы. Тым болей, што Павел і Уладзіслаў відавочна ўсё не асмельваюцца сказаць Лаўрэну штосьці важнае. Напружанне ўзрастае, калі Кіра, жонка Уладзіслава, перасцерагае братоў, што лёс пакарае іх за тое, што хочуць зрабіць. Павел прызнаецца, што прыехаў без жонкі, бо Галя, (...) *калі пачула пра наш намер, узняла таксама велькі гвалт*². Урэшце, пасля гаворкі аб тым, як цяжка жыць аднаму старому бацьку на хутары, Уладзік заяўляе, (...) *мы вырашылі – нашу хату к чортавай мацеры трэ прадаць!* (19). Знайшоўся ўжо нават добры купец – тутэйшы чалавек, якога бацькі вывезлі адгэтуль малым дзіцём.

Рашэнне сыноў аказваецца такім нечаканым, што спярша да Лаўрэна не даходзіць, у чым справа. Ён не мог зразумець, чаму (...) *сыны яго – уся апора і надзея – бэсцяць родную хату, з якой абодва вылучыліся* (19). Ён успамінае, колькі яму каштавала пабудова хаты, як клапаціўся пра кожнае бяргвенца, пра кожны мяшок цэменту, як сам фармаваў дахоўку. У дом была ўкладзена мара пра забеспячэнне жыллём свайго роду на доўгія гады: *Яны ж з Нінай вылічылі, што іхняя будыніна паслужыць яшчэ і ўнукам іхніх унукаў, і ўжо чаго-чаго, а клопату пра жытло яны не спазнаюць. А тут спадчыннікі аб’яўляюць дом старым і зусім нікудышным* (20).

Пачуццё крыўды Лаўрэна ўзмацняецца тым, што ён пасля смерці жонкі не пагадзіўся з прапановай старшыні сельсавета памяняць жытло на хутары на хату сярод людзей і атрымаць добры надзел зямлі за садок. Лаўрэн шкадаваў хаты, з якой звязана было так шмат перажыванняў, якая яму дарагая ўкладзенай працай, многімі гадамі жыцця, якая была сведкай жыцця яго і каханай Ніны. *Уся гаспадарка, (...) – ладная хата з хлейчыкам, калодзежам і дагледжаным па-*

¹ *Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя*. У 4-х тамах, Мінск 2003, т. 2, кн. 2, с. 289.

² Аляксей Карпюк, *Карані*, (у:) Аляксей Карпюк, *Выбраныя творы*. У 2-х тамах, Мінск 1991, т. 2, с. 17. Далей пры спасылцы на гэта выданне ў дужках падаецца старонка.

дворкам, з роднымі ліпамі, вінаградам і плотам – планка ў планку, а за імі – новенькія вулі, памалаяваныя кожны на свой колер, гатунковыя грушы ды яблыні, тлустазямлістыя градкі агарода – заселі назаўсёды ў кожную клетачку яго спрацаванага цела (26).

У Зялёнай Даліне суседзі шанавалі Лаўрэна Маркевіча, нават выбралі яго старшынёй калгаса. Лаўрэн, праявіўшы свой непахісны характар у змаганні за калгаснае дабро, даражыў таксама спагадай і пашанай начальства. На жаль, сыны не могуць належным чынам ацаніць і зразумець, што вёска і яе жыхары – увесь бацькаў свет, што хата і родная зямля – жыццёвыя карані Лаўрэна. Для іх галоўнае зараз тое, што Уладзіку патрэбны грошы на машыну, каб (...) *ён быў не горшы за іншых. Бо што цяпер, тату, значыць чалавек без сваіх уласных калёс у горадзе?* (24)

Лаўрэн адчувае сябе бяссільным перад нахабствам сыноў. Цяпер яму няма ў каго шукаць апоры, падтрымкі. Адным маленькім сучышэннем толькі тое, што за частку грошай дзеці хочуць паставіць помнік па мацеры. Сыны абяцаюць бацьку, што ў іх ён будзе дагледжаны. Тым больш, як лічаць цынічна сыны, побыт бацькі ў горадзе не задоўжыцца: (...) *сколькі вам тут шчэ засталася тупаць?* (25).

Пасля гэтых амаральных слоў у Лаўрэна пахіснуўся пад нагамі грунт, нібы абрынуўся добра вядомы, бяспечны свет. *Было такое ўражанне, бытта няўмольная бруя Нёмана імкліва вымывала з-пад ног яго апошні пясок і Лаўрэн вось-вось меўся бултыхнуцца з галавой у глыбокую яміну – апрануты, не развітаўшыся ні з кім, не паспеўшы нават уцягнуць у сябе хоць крыху паветра. Яму нагвалт захацелася знайсці які-небудзь ратунак* (26).

Ашаломлены Лаўрэн згаджаецца з жорсткай прапановай сыноў. Зразумела, гаспадару шкада пакідаць сваю хату, а найперш сад і агарод, які завёў на вясну. Аднак ён і з гэтым мірыцца: (...) *ну і што, калі есці будуць іншыя людзі – паміраць збірайся, а жыта сей* (34). Цэлае жыццё Лаўрэна Маркевіча прайшло ад рання да позняга вечара на знясільваючай сялянскай працы. Выхад на пенсію аблягчыў яго спрацаванае цела і даў магчымасць спакойна займацца сваім агародам. Ды шчасце не трывала доўга: заўчасна памерла жонка Ніна. Аднак два гады падтрымлівала і грэла яго надзея – прыйдзе пара і, як ва ўзнагароду за цяргненне ды вернасць, прыедуць, абавязкова з'явяцца яго хлопцы з нявесткамі і ўнукамі, напоўняць сялібу гоманам, мітуснёй і мільганнем родных твараў, мускулістых малых рук і ног.

А во – адымалі бязлітасна ў яго і гэта (36).

Ніна і Лаўрэн былі вельмі дружнымі. За ўсё супольнае жыццё яны расставаліся толькі два разы. Першы раз, калі Лаўрэна мабілізавалі ў польскае войска ў 1939 годзе, другі – у 1944, калі ў войска паклікалі саветы.

І добра ў іх з Нінай усё ішло. Ох, як па-людску. Часамі, бы ў тых блізнят, ім нават аднолькавыя сны бачыліся. Нездарма некаторыя зайздросцілі ім, пускалі аб іх плёткі. Затое іншыя бегалі па параду. Зрэшты, паступова і ён сам прызвычаіўся бегчы да Ніны са сваімі болькамі. (...) Толькі аж цяпер ён разумеў па-сапраўднаму, як усё тое было важным, бо мужчына з жанчынай створаны не толькі для таго, каб жыць каля сябе, а – з сабою (41–42).

Перажытыя Лаўрэнам і Нінай гады нягод і радасцей, цяжкасці і імкненне да лепшага, каханне, спрэчкі – усё гэта нельга ўявіць без сувязі з прасторай і духоўнымі традыцыямі Зялёнай Даліны. Прадаць сваю хату і выехаць – гэта значыць пакінуць месца, з якім звязаны самыя найпрыгажэйшыя і найдаражэйшыя ўспаміны. На хутары трэба пакінуць сваё сэрца. Пасля ад'езду сыноў прыгнечаны Лаўрэн ідзе ў нядзелю на могілкі, каб пажаліцца жонцы: *Маё ўсё даўно мінуло! Але ж куды, Нінка, сама падумай, адрываюца мне ад сваіх каранёў?! Скажы, што твае хлопцы прыдумалі? Куды яны мяне валачы збіраюцца? Хібо абодва павар'яцелі і ўжо забыліся, што старыя дзеравы не перасаджваюць?! Яны ж не прыжываюцца нават і на добрай глебе! Ні-інка, ты ж ім адтуль хоць у сне скажы пра гэта і наківай гэтым дурням!* (43)

Галоўны герой рамана А. Карпюка ставіць шмат пытанняў, якія ўзнікаюць у стане адчаю. Сам жа Лаўрэн мусіць адказаць на іх. Відавочна, аўтар твора прымушае і чытача прызадумацца над імі. Не знаходзячы адказу, прыгнечаны сітуацыяй Лаўрэн не хоча жыць. *На памяць прыйшлі выпадкі, якія раней не месціліся ў галаве* (53).

Псіхалагізм, эмацыянальнасць у найбольшай ступені ўласцівы першай частцы “Каранёў”. С. Андраюк адзначае, што гэтая частка напісана найбольш густа. *Яе філасофска-трагічны змест, яе эмацыянальна-трывожны тон вызначаюць логіку разгортвання падзей, агульную танальнасць усяго твора*³.

Няпроста будзе Лаўрэну прытасавацца да побыту ў сына. Найперш Уладзіслаў загадаў бацьку нічога ў кватэры не рабіць, нават вядро са смеццем забараніў выносіць, каб за гэты момант бацька не зрабіў

³ Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя. У 4-х тамах, т. 4, кн. 2, с. 291.

чаго-небудзь не так, каб суседзі не вытыкалі, што старога загналі да такой бруднай работы. Вядома, для Лаўрэна такая сітуацыя азначала пазбаўленне радасці быць патрэбным, карысным другому чалавеку. *Душу Лаўрэна зноў апякла крыўда на сыноў. Страшэнна захацелася апынуцца зараз на вёсцы, паўвітацца за каровамі альбо ссумаваўшымі на рабоце рукамі сціснуць матыку ды грэбацца ў вывернутай плугам баразне да ламаты ў спіне і гэтаксама поўнымі ноздрамі ўдыхнуць пах свежай зямлі і бульбы, а шпарамі босых ног адчуваць яе сыры і прыемны халадок* (63).

Працалюбівы Лаўрэн разважае, што *шэсць дзён нічога не рабіць звычайны чалавек не можа, а тут трэба бімбікі біць – усе сем. Нармальны чалавек мусіць заўсёды мець нейкі занятак, яму трэба цалкам акунуцца ў клопаты. Работа павінна чалавека безупынна хваляваць і нават – ноччу сніцца. Калі іншы жыве не так, ён – нешчаслівы* (134). Відавочна, А. Карпюк услаўляе працаўнікоў-сялян, сапраўдных сыноў карміцелькі-зямлі. Жыхары вёскі ўзносяцца пісьменнікам да ролі ахавальнікаў маральнай чысціні, а праз сваю працавітасць гарантуюць адраджэнне чалавечага ў чалавеку.

Праз гісторыю Лаўрэна А. Карпюк паказвае трагедыю шматлікіх вяскоўцаў-пенсіянераў, амаль сілай прывезеных дзецьмі ў горад. Пісьменнік падкрэслівае, як бяздумна дзеці ўпарадкоўваюць жыццё бацькоў супраць іх волі. Сапраўды, хаця цяпер Лаўрэн жыве з сынам і яго сям'ёй, але ж адчувае сябе страшэнна адзінокім. Ён змушаны бяздзейсна сядзець у кватэры, у маленькім куточку пад акном у дзіцячым пакоі. Маркевіч адчувае сябе цалкам ізаляваным з соцыуму.

Так паступалі, на жаль, з бацькамі дзеці вёскі, пра якіх піша Уладзімір Калеснік: *Грамадства ўрбанізавала іх, навучыла круціць баранкі, забяспечыла жыллём, добрымі зарплатамі (...). Урбанізацыя дасталася маладым лёгка, бо яны плылі ў гарады касякамі, утваралі там свае асяродкі жыхароў рассяяных вёсак. Для іх гэта быў пераход з ніжэйшага класа земляробаў у вышэйшы рабочы клас, які тагачасная сацыялогія ідэалізавала. Ідэалагічны туман падняў іх амбіцыі і пашкодзіў генетычныя карані*⁴.

У рамане “Карані” выяўляецца рэзкае супрацьпастаўленне адносін да жыцця вясковага і гарадскога чалавека. Лаўрэн не можа без скрухі глядзець на паводзіны гараджан. Ён абураецца, калі бачыць смецце

⁴ Уладзімір Калеснік, *Плён творчасці – дослед жыцця*, (у:) Аляксей Карпюк, *Выбраныя творы. У 2-х тамах*, Мінск 1991, т. 1, с. 17.

на вуліцы. Жыхары горада звычайна не звяртаюць увагі на раскіданыя кубачкі па марожаным, а Лаўрэн мусіць прыбраць іх і кінуць у адпаведнае месца. Пра гарадскіх юнакоў і дзяўчат, якія ў сярэдзіне дня без прычыны шпацыруюць каля фантана, Лаўрэн з непрыемнасцю падумаў:

Усё швэндаеце? Усё красуецца, марожанае ды цукерачкі ліжаце? А калі ж вы працуеце?! (82) Столькі народу праходзіць сюдой кажнюткі дзень, і няма нікому дзела! – прабурчаў з прыкрасцю, бытта ў яго хтосьці ўкраў нешта, – І куды толькі павернуты ў вас вочы?! Рукі ў вас адпалі б, калі б анучку адкінулі? Нічога з імі не здарылося б! Вы ж амаль усе мужыцкія дзеці ды ўнукі, вы ж павінны ведаць усяму гэтаму пану, чаму ж хутко так папанелі?! (83).

Спосаб жыцця ў горадзе не адпавядаў карэннаму вяскоўцу. Лаўрэна асабліва хвалявала марнатраўства ежы і матэрыялаў, з якіх можна яшчэ нешта зрабіць – напрыклад, жалеза. На вёсцы астаткі са стала аддавалі жывёліне або рабілі кампост. Усе жалезныя прылады трэба было абавязкова здаць у адпаведныя пункты. *Дабра гэтаго з адной вуліцы хапіла б на пракорм цэлай свіной ферме! (...) Калі ў Зялёнай Даліне старшыня калгаса заржавелыя рэшткі трактара, паламаныя плугі, не дай Бог, не здасць на металалом, яго адразу штрафуюць* (232).

На думку селяніна, гарадская распуста да дабра не давядзе. Супастаўленне А. Карпюком прадстаўнікоў вёскі і горада, відавочна, адбываецца на карысць першага асяроддзя. Таму і Лаўрэн ніколі не хацеў, каб сыны жылі ў горадзе. Гэта Ніне здавалася (...) *нібы бывае лёгкае шчасце! Ну, Мікалай, зразумела, наступіў на важную службу, і там без яго на моры не могуць абысціся. А што выйгралі Уладзік з Паўлам тут, у гэтым цесным горадзе? (...) Фігу з макам хлопцы выйгралі* (81).

Гарадское жыццё Лаўрэна знешне выглядае вельмі прыстойна. Яму не трэба ні пра што клапаціцца: ні пра ежу, ні пра жылло, ні пра грошы. Толькі, на жаль, ні сыны, ні нявесткі не хочуць углыбіцца ў псіхічна-духоўную сферу адчуванняў бацькі. А Лаўрэн страшэнна тужыць па хутары, па сваім даляглядзе, па аднасяльчанах. Маладому пакаленню, як адзначае Уладзімір Калеснік, *уласцівы мяшчанскі карыслівы погляд на чалавека, звычка лічыць асобу інструментам, які зможжа ці не зможжа выконваць нейкую карысную для цябе функцыю*⁵.

⁵ Тамсама, с. 18.

Погляды Лаўрэна падзяляе сустрэтая ў запарку аднасяльчанка Сонька. Маркевіч прызнаецца ёй, што яго цягне на хутар, каб босымі нагамі па зямлі пахадзіць. *Затаніў бы ў яго шпары (пясок – А.С.) ды адразу сілы, бы таму зубру, ад зямлі прыбавілася б! Якраз самы разгар бабінага лета. На палях вянуць бадьлі бульбоўніку. Снуоць дымкі вогніскаў. Печанай у прысаку бульбай файно так пахне, і дзеці з недалгаркамі лётаюць. Нядаўна глянуў у парк на траву ды сабе падумаў – над Нёманам, напэўно, другую атаву пайшлі касіць у пойма... (106).* Сонька вельмі добра разумее пачуцці Лаўрэна, і яна прызнаецца ў сваю чаргу, што таксама сумуе. *А часамі збярэцца на душу, то хочацца кінуць усё к чорту і туды на крылах ляцець... (107).*

На ўнутраны стан душы Лаўрэна аднак не звяртае ўвагі сын, бо ён засяроджаны на тым, каб стварыць знешняе ўражанне перад іншымі, што ён вельмі клапаціцца пра бацьку. Уладзік неаднойчы гаворыць Лаўрэну, каб не кампрамітаваў яго перад суседзямі, бо калі згадзіўся жыць у горадзе, дык трэба трымаць фасон: *Дом – кааператыўны, усе тут з грашыма. А ведаеш, якія вакол нас вядомыя людзі жывуць! І дырэктары, і начальнікі, і дактары – не тыя, у каго лечацца, а – што ўсё нешта пішуць! (122).* Уладзік сваімі паводзінамі пазбавіў актыўнасці бацьку, які цэлае жыццё быў за нешта адказным.

Пісьменнік, верны праўдзе характару, згадвае і аб тым, што некалі малады Лаўрэн не мог сабе ўявіць, што ў старасці чалавеку таксама шмат чаго патрэбна. Раней яму здавалася: (...) *станеш адзервянелым паленам – да ўсяго нячужым. Глупства. Цяпер, вядома, стамляешся хутчэй. Часамі і там заломіць, і там забаліць, стрэльне ці закруціць, здранцвее адна альбо другая нага (145).* І толькі з гадамі прыйшло ўсведамленне, што старэйшага чалавека пры жыцці трымае думка, што ён неабходны і патрэбны блізім, а адчуванне сябе лішнім адбірае сілы і ўвогуле сэнс жыцця.

Пісьменнік выразна спачувае бездапаможным старым і абвінавачвае іхніх гарадскіх дзяцей у абьякавасці:

(...) замала мы пранікаем у сэрцы і думкі старых, таму і не ведаем, ды і многім з нас нават у галаву не прыйдзе, што людзі старыя надта часта не знаходзяць месца для духоўнага прытулку. Некаторыя з іх валендаюцца, бы лунацікі, ад сквера да сквера, ад лавачкі да лавачкі, ад двара да двара, ад пад'езда да пад'езда, ад Пышак да Мелавых гор і мастоў – старога і новых, ад форта аднаго да другога (198).

Абьякавасць “гарадскіх” дзяцей праяўляецца і ў тым, якім чынам яны займаюць час пенсіянераў-вяскоўцаў. Вядома, калі хтосьці

з дзіцячых гадоў прывык да гарадскога рытму жыцця, той і ў старагады застаецца ім верны. *Толькі куды сябе падзець тым, хто змалку не хадзіў – ні да касцёла, ні да царквы, ні да баптыстаў, бы наш зялёнадалінскі дзядзька?* (199). Дзецям жа здаецца, што бацькі павінны быць рады жыццю без абавязкаў. Яны не ўсведамляюць, што родныя не могуць адаптавацца ў новай сітуацыі, бо не магчыма без псіхічных страт памяняць у старасці цалкам лад жыцця.

Лаўрэн вольны час часта бавіць на лавачцы пад блокам. Ён прыслухоўваецца да размоў іншых вясковых бабулек і дзядоў, якіх дзеці прывезлі ў горад. Пенсіянеры бязлітасна асуджаюць маладое пакаленне. Самым вялікім закідам з'яўляецца адсутнасць пашаны да свайго роднага куточка, а затым і да сваіх мацярок і бацькоў. Гарадскія дзеці, нават тыя, хто займае адказныя становішчы, і ў апошнюю дарогу годна не ўмеюць адправіць сваіх найбліжэйшых, а самі не даюць прыкладу сваім дзецям, як трэба шанаваць старэйшых.

Макар Апанасавіч сцвярджае, што выбрыкі маладых яго шакіруюць і для прыкладу прыводзіць гісторыю індзейцаў. *Часамі гляджу на іх і, здаецца, пачынаю разумець тых іспанскіх канкістадораў, што надта дзівіліся з індзейцаў, камі дзікуны з дзідамі ў руках адзін перад адным перліся мяняць золата на бліскучыя шкелцы. Але ўспомніш сваю маладосць, спахопліваешся адразу – гэта ж усяго чарговы выверт моды. Яны заўсёды алагічныя і праходзяць у маладых. Як той насмарк. Сапраўдныя вартасці застаюцца непарушнымі – даўняя святая ісціна* (234). Так і захапленне дзяцей вёскі гарадскім жыццём, можа, калісьці пройдзе, толькі якім драматычным коштам будзе аплачана вяртанне да каранёў.

Пенсіянеры расказваюць аб сваіх снах. Адным сніцца вайна, другім – вучнёўскія сшыткі, аднак спалучае іх тое, што ва ўспамінах людзі вяртаюцца ў дзіцячыя гады. І Маркевіча не амінае хваля ўспамінаў пра сваё дзяцінства, пра свой хутар. Ён увесь час думае, якія змены цяпер адбываюцца ў прыродзе, у гаспадарцы – *набрыняюць, бы вясновыя пупышкі на бярозе, жываты ў кабыл і кароў* (238). Лаўрэн цалкам акунаецца ў вобразы-ўяўленні пра дзіцячыя гады, калі вучыўся быць па-чалавечы добрым і мужным. Праз пяць месяцаў побыту ў сярэдняга сына, ён вырашае з'ездзіць на вёску, у сваю Зялёную Даліну.

Ды аказваецца, што з прагай наведвання роднага куточка змагаецца і яго сын Уладзік. *Чэсна гаворачы, тату, – нечакана прызнаўся, – то і мяне самога туды, талера на яго, цягне. І мне часамі надто хочацца махнуць у Зялёную Даліну, думаеш, не? Толькі – маўчу. (...) Аднойчы Павел наш за чаркай прызнаўся – цягне і яго, разумееш?*

І, калі хочаш, прызнаюся табе нават – я і з гарадскога маршрута перайшоў на міжгароднія, каб сяды-тады бліжэй каля свайго поля праехаць! (251).

А. Карпюк тут дакладны ў выяўленні гэтакіх мрой, памкненняў душы. Кожны чалавек звязаны са сваёй малой Айчынай, з месцам, дзе нарадзіўся, дзе ўпершыню ступіў на зямлю, адчуў радасць свету. Родная мясціна падключае чалавека да невычэрпнага акумулятара дзяцінства і (...) *абнаўляе нашыя ўстоі, падагравае сэрцы, напаўняючы іх упэўненасцю, адчуваннем шчасця і ўсведамленнем тваёй патрэбнасці, напаўняе новым ладункам аптымізму (251).* У рамане пацвярджае гэтыя словы лёс чалавека, які набыў хутар Маркевічаў. Ён со-рак гадоў пражыў у Карагандзе, але ж, нейкая таямнічая сіла вя-ла яго і ён мусіў вярнуцца на старыя гады да свайго месца на-раджэння.

Лаўрэн пачынае наведваць вёску, і з кожным разам побыт яго сярод землякоў падаўжаецца. Таму Уладзіка і не надта ўсхвалявала доўгая, у некалькі дзён, адсутнасць бацькі. Толькі праз тыдзень сын паехаў шукаць яго на вёску. Зайшоў і да цёткі Марысі, якая вы-гарнула яму праўду ў вочы: *Нашто з гнязда выдзіралі? Нашто ад-гэтуль выкарчоўвалі? Калупаўса б тут сабе да апошняй сваёй га-дзіны на бацькавай сялібе, радуваўса б сонейкам і дажджам, сваім бытаваннем, ніякай нуды не ведаючы, і ўсе мы спокуй мелі б! (...) Во што ты, пляменнічак, навучайся! І чалавека – роднаго баць-ку – пад самы карань секануў, дадзыгаўса, а цяпер – радуўса! (317).* Не знайшоўшы ў вёсцы бацькі, Уладзік адчуў, што здарылася нешта кепскае. І толькі тады з'явілася ў яго ўсведамленне недарэчнасці про-дажы хаты.

Цела Лаўрэна знайшлі праз тры месяцы – у другой палове сакаві-ка, калі з палёў сыходзіў снег. Маркевіч ляжаў у трыццаці кроках ад могілак. Лёс паспрыяў герою ў тым, што ён завяршыў свой жыццёвы шлях на роднай зямельцы, непадалёк ад магілы каханай Ніны. Пады-ход Лаўрэна да смерці быў па-народнаму мудры, што яе не абмінуць, (...) *а трэба не яе баяцца а пустога жыцця (306).* На жаль, такім яно стала для галоўнага героя рамана ў горадзе. Так, сыны звялі бацьку на той свет не па злой волі, а як заўважае С. Андраюк: *Віна Лаўрэнавых дзяцей не толькі ў тым, што яны бацьку вырвалі з роднага гнязда. Галоўная іх бяда, а заадно і віна – у душэўнай глухаце, адсутнасці сар-дэчнай чуласці, увагі да іншых, жадання і спробы зразумець. І пры-чына тут не толькі ў горадзе: дваюрадны брат Лаўрэнавых сыноў, хоць ён жыў на вёсцы, такі самы. Усе яны – модзі, якія пазбаўлены*

*ўстойлівай каранёвай сістэмы, адзінага, што можа сілкаваць чалавечую духоўнасць і душэўнасць*⁶.

Як маральны дакор і папярэджанне сынам гучаць словы капітана міліцыі Івана Касцевіча: *Маеце шчасце – для вашага злачынства покуль што, панімаеш, закона і праўда не знойдзеш (...). Панімаеш, такой народнай закваскі быў чалавек – на такіх зямля трымаецца! Ды з-за чаго?! Была б прычына як прычына, а то – з-за дурасці!.. Як вас толькі зямля на сабе носіць?! (361).*

Жыхары вёскі не маюць патрэбы ў юрыдычных законах, каб асудзіць сыноў Маркевіча. Выразна варожа адносяцца яны да братоў і гучыць бязлітаснае слова “бацьказабойцы”. Хтосьці паспускаў скаты ў жыгулях Маркевічаў, купленых коштам роднай хаты, коштам родных каранёў. Нарэшце Уладзік з горыччу ўсведамляе, што з бацькам выйшла далёка не так, як планавалі. *Відавочна пакуль што адно – брату Мікалаю ды зялёнадалінцам яны з Паўлам прама ў вочы глядзець больш не змогуць. Нават прыехаць у родную вёску ў бліжэйшы час не змогуць! (362).*

Раман “Карані” заканчваецца дакорлівымі словамі, звернутымі да ўсіх сыноў і дачок, што нячула абыходзяцца з бацькамі: *Ці яшчэ доўга, скажыце, так будзе на свеце весціся, што часамі, каб дзеці пасталі хоць крыху разумнейшымі, больш чалавечымі і абладаванымі жыццёвай мудрасцю, вопытам і ведамі, бацькам абавязкова трэба касцьмі легчы? (362)* Сапраўды, раман “Карані”, па словах Ул. Калесніка, гэта дзіцячая памяць сялянскага сына, гэта (...) *родавы код, голас, закадзіраваны ў слове, душы многіх пакаленняў земляробскага мужыцкага племені, яго філасофія жыцця і духоўная культура (...)*⁷.

Унутраныя калізіі і кантрасты між гарадскім і вясковым жыццям герояў нагадваюць пра нялёгка адносіны паміж двума светамі, а таксама пра цяжкасці тых, чыё жыццё спазнала карэнныя змены пры перасяленні з аднаго асяроддзя ў другое. У рамане “Карані” А. Карпюка прадстаўлена (...) *глыбокая сацыяльна-псіхалагічная праблема змены пакаленняў (...)*⁸.

Праз гісторыю Лаўрэна Маркевіча, трагедыю яго сыходу ў вечнасць, А. Карпюк выяўляе драму многіх, падобных галоўнаму герою, вясковых людзей, дарослыя дзеці якіх пераехалі ў горад і бескрытычна

⁶ Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя. У 4-х тамах, т. 4, кн. 2, с. 292.

⁷ Уладзімір Калеснік, *Плён творчасці – дослед жыцця*, с. 21.

⁸ Тамсама, с. 14.

прынялі гарадскі спажывецкі лад жыцця. Пісьменнік паказвае маральную дэградацыю ўрбанізаваных дзяцей, якая адбылася жahlіва хутка, ужо ў першым пакаленні. А. Карпюк сведчыць таксама як знішчаецца любоў да бацькоўскай спадчыны, як дэградуе народная вясковая мараль, пашана да цяжкай сялянскай працы. Раманам “Карані” пісьменнік перасцерагае ўрбанізаванае грамадства перад небяспекай страты маральна-этычных каштоўнасцей, на якіх трымаецца само жыццё беларускае.

STRESZCZENIE

KONFLIKT MIĘDZYPOKOLENIOWY W POWIEŚCI „KORZENIE” ALAKSIEJA KARPIUKA

Niniejszy artykuł poświęcony jest analizie konfliktu międzypokoleniowego opisanego w powieści „Korzenie” Alaksieja Karpiuka. Na przykładzie głównego bohatera Laurena Markiewicza pokazano los wiejskich „ojców”, którzy zostali przywiezieni przez swoje dzieci do miasta. Podkreślono tęsknotę starszych ludzi za rodzinnym domem, uczucie duchowej pustki i wyizolowania społecznego.

Alaksiej Karpiuk ukazuje „dzieci” urodzone na wsi, które, wyjechawszy do miasta, ulegają degradacji moralnej i kultowi konsumpcji już w pierwszym pokoleniu.

Słowa kluczowe: konflikt międzypokoleniowy, konsumpcyjny styl życia, urbanizacja, degradacja moralna, dom rodzinny, starość, język białoruski.

SUMMARY

GENERATION GAP IN ALAKSIEY KARPIUK’S NOVEL “THE ROOTS”

The article is devoted to the analysis of generation gap conflict described in Alaksiej Karpiuk’s novel “The Roots”. Using the example of the main hero Lauren Markievich, the fate of rural pensioners who moved to the city is described. The fact that they were persuaded by their children to leave their homes cannot be ignored. Their homesickness, the feeling of spiritual emptiness and social isolation are emphasized.

Alaksiej Karpiuk describes urbanized village children, who leave for the city, succumb to moral decline and cultural consumption in the first generation.

Key words: the subject of village, generation gap, consumption and life-style, urbanization, moral decline, family home, old age, Belarusian language, Belarusian nation.